

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Наталія Волік

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті розглянуто питання організації роботи щодо розвитку емоційної сфери дитини дошкільного віку, зокрема у напрямку емоційного інтелекту. Зроблено аналіз психолого-педагогічної літератури з цього питання. Виявлено чотири напрямки теоретичної розробки вказаної проблеми. Як прибічниця когнітивного напрямку, авторка зацікавилася умовами розвитку емоційного інтелекту дитини дошкільного віку, за яких означена робота перебігатиме найефективніше. З цієї метою було виокремлено та схарактеризовано педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту дошкільника у закладі дошкільної освіти.

Resume:

Volik Nataliia. Pedagogical conditions for the development of emotional intelligence of a preschool child in a preschool education institution.

The article examines the issue of organizing work on the development of the emotional sphere of a preschool child, particularly in the direction of emotional intelligence. An analysis of the psychological and pedagogical literature on this issue was made. Four directions of theoretical development of the specified subject were identified (psychoanalytic, humanistic, behavioral and cognitive). As a supporter of the cognitive direction, the author was interested in the conditions for the development of the emotional intelligence of a preschool child, under which the specified work will proceed most effectively. For this purpose, the pedagogical conditions for the development of the emotional intelligence of a preschooler in a preschool education institution were identified and characterized. It is highlighted how to ensure a sufficient amount of emotional knowledge of pupils, the components of the teacher's behavior strategies in solving the tasks of the emotional development of a preschool child, the components of the educational environment that contribute to the emotional development of a preschooler, advice to parents on the principles of organizing parent-child relations are given. It was emphasized that the most favorable condition for the development of emotional intelligence is the democratic style of pedagogical activity. Conclusions were made regarding the creation of strong foundations for the development of a high level of emotional intelligence in children.

Ключові слова:

педагогічні умови; дошкільник; емоційний інтелект; розвиток.

Key words:

pedagogical conditions; preschooler; emotional intelligence; development.

Постановка проблеми. Останніми десятиліттями надзвичайно активно ведуться дискусії щодо розвитку емоційного інтелекту (ЕІ) та важливості раннього емоційного розвитку дитини, як бази для подальшого ефективного його формування. Проте окреслений аспект потребує наукових досліджень, які б забезпечили експериментальну перевірку ефективних способів досягнення такого рівня емоційного інтелекту дитини дошкільного віку, який би сприяв повноцінному гармонійному розвитку дитини та поступовій позитивній соціалізації як в загальному соціальному просторі, так і в різних освітніх середовищах, у тому числі у закладі дошкільної освіти.

Закордонні та вітчизняні дослідники пропонують програми розвитку емоційної сфери, здебільшого спрямовані на корекцію негативних психологічних станів: боротьбу зі страхами, зниження агресивності, покращення взаємин з оточенням тощо.

А щодо емоційного інтелекту вочевидь передбачається, що він природним чином розвиватиметься в міру дорослішання дітей, які розширюють простір взаємодії, вчаться визначати емоції, орієнтуватися на емоційний стан оточуючих. Але, на нашу думку, для розвитку емоційного інтелекту необхідним є спеціально організований психолого-педагогічний супровід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитком емоційної сфери дошкільника цікавиться низка дослідників. Першим у когорті вітчизняних педагогів, хто приділяв велику увагу емоційній сфері дитини був В. Сухомлинський. Серед сучасних дослідників емоційного розвитку дошкільника постають такі науковці, як І. Бех, Т. Пироженко, С. Дерев'яноко, Е. Носенко, Н. Трофаїла, Н. Бачинська, О. Власова, О. Вовчик-Блакитна тощо. Серед зарубіжних дослідників виокремлюємо Дж. Деклера, Дж. Готтмана, Д. Гоулмана, К. Ізарда, С. Денхема та ін.

У процесі теоретичного аналізу досліджуваної проблематики було виявлено існування 4-х наукових напрямків: психоаналітичного, гуманістичного, поведінкового та когнітивного. Вони мають різні засоби впливу на розвиток емоційного інтелекту (Дерев'яноко, 2016).

У психоаналітичному напрямку увага акцентується на необхідності нейтралізації захисних механізмів, що заважають усвідомити та висловити власні емоції та почуття.

Гуманістичний напрямок переважно концентрується на емоційних аспектах – почуття на противагу інтелектуальним судженням та оцінкам. Кінцевою метою тренінгів має стати розвиток здібності до рефлексії та саморегуляції, емпатії та фасилітативного впливу (тренінг-навичок та вмінь).

Поведінковий напрямок розглядає довільні способи керування емоціями та їхнім зовнішнім

вираженням. Способами розвитку емоційного інтелекту формуються стереотипи емоційної поведінки, що відповідають соціально-прийнятому реагуванню; гальмування дезадаптивних форм поведінки; оволодіння навичками саморегуляції та самоконтролю.

Нашу увагу, як прихильників педагогічного впливу на особистість дитини з метою розвитку емоційної розумності, привернув саме **когнітивний напрямок**. Увага тут приділяється можливостям навчити новим способам емоційного мислення, що призводять до розуміння емоцій та ефективного керування ними. Розвивальні вправи спрямовуються на усвідомлення системи когнітивних оцінок; розрізнення та вербалізацію усього спектру емоційних реакцій, що переважають; вибудовування адекватної та адаптивної емоційної реакції на когнітивному рівні, – в уяві або на рівні прямої дії. Кінцевим результатом тренінгу розвитку емоційного інтелекту когнітивної спрямованості є зміна способу мислення, що підтримує відповідну емоційну поведінку.

Формулювання цілей статті. Слід зазначити, що вказаними напрямками окреслюється лише загальна методологічна основа розвитку емоційного інтелекту. Розробка ж *системи* розвитку емоційного інтелекту передбачає також врахування положень конкретних теорій та підходів, виявлення умов, за яких робота з розвитку емоційного інтелекту дошкільника буде відбуватись найефективніше. Тож, метою статті є виокремлення та характеристика вказаних умов.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі вивчення організації роботи з розвитку емоційного інтелекту дошкільників в умовах закладу дошкільної освіти було виявлено наступні **педагогічні умови**, за яких означена робота перебігає найефективніше:

1. Обізнаність вихованців щодо емоційної сфери життя людини, у тому числі збагачений «емоційний словник» та достатній обсяг знань з означеної тематики;

2. Високий рівень розвитку емоційного інтелекту педагогів закладу дошкільної освіти, що включає також емоційну зорієнтованість педагогів під час освітнього процесу;

3. Емоційно забарвлене предметне середовище в групових осередках та прогулянкових майданчиках;

4. Належний рівень психолого-педагогічних знань та обізнаності з питань вікових особливостей розвитку емоційної сфери дошкільників серед батьків здобувачів освіти.

Зупинимося на них докладніше.

Перша умова забезпечується наступним чином. У ході освітнього процесу дошкільнята

мають познайомитись із фундаментальними емоціями. В дошкільному закладі це зазвичай відбувається через комунікацію з однолітками, що вербалізують свої переживання, а також через зустріч з живописом, музикою, художньою літературою. Під час такої діяльності у дітей розширюється коло усвідомлюваних емоцій, частіше виникає емпатія до однолітків та дорослих.

Науковиця Т. Піроженко висловлює думку, що саме емоційне збагачення реакцій, емоцій, почуттів дитини, свідоме розуміння причин і наслідків вчинків та подій у житті людини, виховання вольової регуляції діяльності та опорності до негативних впливів середовища, дасть змогу поступово досягти такого очікуваного результату, як «збереження цілісності особистості та погляд на проблему формування навичок ефективної взаємодії в єдності завдань морального, інтелектуального, духовного розвитку» (Піроженко, Хартман, Палієнко, & Павленко, 2016).

Структурно-емоційний розвиток дошкільника в психолого-педагогічній літературі представлено афективним, когнітивним та реактивним компонентами.

О. Олійник зауважує, що «афективний компонент характеризується сукупністю різномодальних індивідуальних переживань дитини (базові емоції, почуття) й включає знання про емоції, їх вербалізацію та інтенсифікацію. Когнітивний компонент визначається системою знань та уявлень дитини про емоційну сферу (сутність емоцій, способи їх вираження, причини і наслідки, емоційний досвід). Реактивний компонент представлений способами мимовільного емоційного вираження та можливістю довільної регуляції емоцій» (Олійник, 2013, с. 170).

Особистість дитини-дошкільника характеризується емоційною нестійкістю, яскравістю, імпульсивністю в прояві емоцій, що поступово замінюється більшою адаптивністю. Саме ці особливості визначають основну спрямованість педагогічної роботи з дошкільнятами – емоційне наповнення життя дитини та надання допомоги в усвідомленні емоцій та їх регуляції.

Також дослідниця зазначає, що у процесі навчання читанню вивчають спочатку букви, а під час навчання гри на музичному інструменті вчать ноти, так і при оволодінні мистецтвом спілкування дітей спочатку треба навчити емоційній азбуці, тобто познайомити з конкретними емоціями.

Враховуючи зазначене, зауважимо, що для забезпечення гармонійного розвитку емоційної сфери дітей-дошкільників має бути організована

цілеспрямована діяльність, що орієнтується на вербалізування дорослим оточенням емоційних станів, переживань та почуттів – як своїх, так і чужих; стимулювання дитини до проявів свого ставлення до тих чи інших ситуацій, станів, емоцій або переживань, спричинених цими ситуаціями; навчання дитини способів адекватного вираження негативних емоцій та розвиток вміння їх трансформувати. Завдання педагога тут – «виховати» соціальні почуття як щодо їхніх проявів, так і щодо вміння скерувати їх імпульсивний прояв. Зусилля мають спрямовуватись на ознайомлення дитини дошкільного віку з азбукою емоцій людини, розвиток культури виявлення почуттів, навчання адекватних реакцій на життєві події.

Якщо ж казати про забезпечення *другої умови*, то необхідно зауважити, що Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні визначено вимоги до змісту дошкільної освіти, головна з яких є допомога дошкільнику в оволодінні «наукою життя», відповідними життєвими компетенціями. Цю місію в закладі дошкільної освіти й виконує вихователь – особа, якій батьки довіряють виховання своєї дитини, а держава покладає відповідальність за якісне набуття нею в період дошкільного дитинства відповідного змісту освіти, за її всебічне виховання та гармонійний розвиток, зокрема емоційний.

Великий вплив на розвиток емоційної культури вихованців має емоційна культура вихователя. Від рівня розвитку емоційного інтелекту педагога залежить процес розвитку у дітей уявлень про адекватну поведінку, а також ефективність професійної діяльності, саморозвиток педагога та його готовність до труднощів у діяльності. Емоційна культура вихователя є складовою частиною професійної і загальної культури особистості педагога. Можна стверджувати, що емоційна розумність педагога є особистісним рівнем засвоєння, функціонування, усвідомлення якостей особистості: наполегливість, витримка, чуйність, стресостійкість, толерантність, вміння вислухати, милосердя, справедливість, дисциплінованість, стриманість.

Емоційна культура складає емоційну компетентність педагога, що надалі впливає на розвиток емоційної розумності вихованців.

Педагог має підвищувати рівень свого професіоналізму і педагогічної майстерності, вести творчий пошук нового, вміти реалізовувати та аналізувати власні творчі педагогічні здібності, відчувати задоволення від творчого результату вихованців, вміти відчувати гордість від визнання іншими власних професійно-педагогічних досягнень (Сухомлинський, 1976, с. 6).

Вихователь, для якого позиція розуміння та прийняття є справжньою професійною цінністю, проявляє власну чутливість до своїх вихованців, а задоволення – провідна емоція, що виникає під час взаємодії з ними. Стратегію взаємин з дітьми він вибудовує, орієнтуючись на перспективу розвитку дитини як особистості, яка постійно утверджує себе через прояв своїх почуттів, намірів, способів сприйняття оточення. Це прагнення дитини вихователем всіяко підтримується, навіть якщо при цьому виникають конфлікти та непорозуміння.

Розвивальне «Я» вихованця має бути постійним предметом піклування вихователя. У своїй діяльності вихователь має проявляти достатню гнучкість у виховних підходах. Так у плануванні своїх дій він має своєчасно позбуватися від образу попередньої поведінки дитини, як тільки з'являються перші прояви нового стилю міжособистісних взаємин. Педагог має бути готовим до адекватного реагування на теперішні прояви дитини, а не продовжувати керуватись враженнями від її поведінки у минулому.

У своїй роботі педагог має стабілізувати внутрішній світ дошкільника, коли з ним трапляються певні емоційні розлади, і коригувати його поведінку, коли вона не відповідає адекватній. Отже розуміння, прийняття, визнання вихователем дитини може розширити значущий простір його життя, спонукаючи до емоційного розвитку.

Хоча робота над самим собою, над образом «Я» – справа психологічно досить складна, проте вже в дошкільному віці дитина в змозі реально осмислювати свої переживання турботи, радості чи гніву, які відбиваються на її міжособистісних взаєминах; намагається віднайти спосіб керування своїми емоціями, щоб зберегти або змінити свої стосунки. Зрозуміло, що допомога дорослого тут необхідна.

Виховні помилки у цьому контексті можуть бути зумовлені тим, що педагог або не розуміє, або ж свідомо нехтує такою психологічною закономірністю, згідно з якою дитина не може постійно поводитися у відповідності до загальноновизнаних етичних вимог, оскільки це спричиняє досить велике психічне напруження, з яким вона через обмеженість своїх вікових психофізичних можливостей не може успішно впоратись. Отже потрібно визнати за нормальне явище, що нормативно задана поведінка дитини можлива у певних часових рамках.

Викладене дозволяє стверджувати, що практичне використання механізму педагогічного впливу має стати неодмінною вимогою при створенні конкретних виховних методик. Наголосимо, що такі методики не

розраховані на швидкий результат, як це буває за використання різноманітних видів заохочення та покарання. Ці методи хоч і призводять до очікуваних стереотипів поведінки, та все ж це тимчасові результати, що потребують постійного підкріплення. Якщо ж цього не відбувається, то й отримані успіхи зникають.

Забезпечення вихователем емоційного розвитку дошкільників ґрунтується не лише на теоретичному осмисленні сутності дитячих емоцій, особливостей їх прояву, а й на досконалому володінні способами впливу на дітей, педагогічною взаємодією, спрямованою на розвиток емоційної сфери кожного малюка. А це вже прояв педагогічної техніки – важливого компонента педагогічної майстерності вихователя.

Сьогодні підготовка вихователів закладів дошкільної освіти відбувається з урахуванням поступового зміщення акцентів від гностичного (знаннєвої парадигми) до компетентнісного підходу, адже головною метою вищої освіти постає розвиток особистості сучасного вихователя, формування в нього професійної компетентності та здатності до активної творчої професійної праці (Косенко, 2014).

Проте, якщо фахівець не отримав достатнього досвіду з цієї тематики, необхідно організувати таку роботу в закладі дошкільної освіти. Саме для поліпшення такої роботи, авторкою розроблено тренінг з розвитку емоційного інтелекту для педагогів дошкільної освіти (Волік, 2021). З тією ж метою розроблено рекомендації для педагогів ЗДО щодо проведення роботи з розвитку емоційного інтелекту вихованців (Волік, 2020).

Також педагог має пам'ятати, що в умовах дошкільного навчального закладу виняткове значення для розвитку емоційного інтелекту дитини набуває відношення до неї вихователя. Ставлення вихователя до дитини виступає тут системою різноманітних почуттів до дитини, стереотипів поведінки, особливого розуміння та сприйняття характеру дошкільника, його вчинків.

Компоненти емоційного ставлення до дітей називаємо наступні: дії вихователя, загальний емоційний фон у роботі вихователя, особливості прийняття дитини, наявність та характер дистанції між вихователем та дитиною.

Порушення взаємовідносин між дитиною і дорослим, неувага, негативний вплив з боку дорослого – деструктивно впливають на нервову систему дошкільнят, викликаючи в одних грубість і агресивність до оточення, в інших – замкнутість, нетовариськість, зниження загального тону.

Вплив вихователя на емоційне самопочуття вихованців дошкільної групи дитячого садка виявляється у наступних характеристиках:

особливості емоційного ставлення вихователя до дитини, форми педагогічного спілкування, вплив індивідуального стилю педагогічної діяльності на емоційне самопочуття дитини.

Найбільш сприятливим для емоційного розвитку дітей та розвитку емоційного інтелекту, позитивного досвіду переживань є демократичний стиль педагогічної діяльності, що спирається на потреби дитини у позитивних емоціях та претензії на визнання (Скрипченко, Долинська, & Огороднійчук, 2001).

Як вказує Н. Трофаїла, вихователю в кожній конкретній ситуації необхідно зрозуміти причину емоційного дискомфорту дитини та вибрати ту форму спілкування з нею, яка адекватна типу поведінки дитини та незадоволеній потребі (Трофаїла, 2016).

Погоджуємося з висновками іншої дослідниці, Н. Бачинської, яка наголошує, що стратегією поведінки педагога у розв'язанні завдань емоційного розвитку дитини-дошкільника має бути наступне:

1. Усвідомлення емоцій як провідного психічного процесу в дошкільному періоді дитинства; як мостика, що з'єднує внутрішнє світвідчуття дитини із зовнішніми обставинами.

2. Позитивна оцінка емоційності як такої, що дарована дитині природою і має вираження у чутливості.

3. Врахування індивідуальних особливостей емоційної сфери кожної дитини (вразливості, глибини почуттів, стійкості станів, емоційного досвіду).

4. Розрізнення проявів емоційного неблагополуччя: хворобливої дратівливості, депресивних станів, страхів, фобій, неврозів, тривожності, швидкої втомлюваності тощо.

5. Розуміння походження тих чи інших форм емоційного неблагополуччя дитини, серйозного до них ставлення, без звинувачення в них дитини та докори через це батькам.

6. Підбір індивідуального підходу до емоційно неблагополучної дитини.

7. Спонування дитини до щоденного фіксування свого емоційного стану, ведення щоденника емоцій (за допомогою дорослого).

8. Залучення родини до вказаних напрямків педагогічної діяльності. Із допомогою оцінних суджень піднесення такої роботи до рангу найбільш значущої для гармонійного розвитку дитини.

9. Включення напрямків роботи, пов'язаних з вихованням у дошкільників емоційної культури, до свого робочого плану (Бачинська, 2018).

Щоб схарактеризувати *третю умову*, необхідно зазначити, що розвиток емоційного інтелекту має відбуватися в умовах особливого виховного середовища.

Ще Л. Виготський говорив, що виховувати – значить організувати життя; в доцільно організованому середовищі – гармонійно розвиваються діти. Спеціально створений простір має бути особливим виховним середовищем, що забезпечує дитині пізнання та засвоєння правил людського буття, пізнання себе як особистості, прояв своєї істинної індивідуальності в усіх сферах діяльності та вибудови нею власної системи емоційно-ціннісних орієнтацій. В умовах такого середовища найважливішою цінністю має бути особистість дитини та її емоційний світ.

Основним механізмом створення особливого виховного середовища є взаємодія та включення у спільну діяльність батьків, педагогів, дітей, інших дорослих на основі діалогу, що базується на загальних цінностях. У результаті такого діалогу має виникнути готовність до взаємозбагачення та зближення учасників, досягається відкритість і встановлюється рівноправність їх відносин, вирішується спільна мета розвитку особистості дитини. Тільки за умови організації особливого виховного середовища відбувається «проростання» та прояв «людського» в дитині.

Процес вибудови емоційно-ціннісних орієнтацій необхідно організувати таким шляхом, щоб цінність пізнавалась дитиною як особистісна, внутрішньо прийнятна. При цьому недостатньо оволодіти емоційною сферою лише на понятійному рівні. Необхідно опрацювати внутрішньо-особистісні механізми. Допомога дитині відчувати, усвідомити, осмислити свій досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу, включення її в ціннісно-орієнтаційну діяльність, що передбачає створення особистісно-орієнтованих ситуацій і здійснення ціннісного вибору – все це створює конкретні умови для розвитку в дітей емоційної обізнаності (Піроженко, 2014).

Безсумнівно, основним чинником, що впливає на розвиток емоційності дитини виступає довкілля. При цьому під середовищем розвитку в дошкільному освітньому закладі мається на думці спосіб організації простору та застосування обладнання з метою безпеки, психологічного благополуччя дитини та її розвитку.

Організуючи середовище дошкільного навчального закладу, необхідно щоб педагоги були спрямовані на організацію не тільки предметно-розвивального, а й на створення емоційно-розвивального середовища, що сприяє багатогранному та повноцінному розвитку емоційно-чуттєвої сфери дитини дошкільного віку як основної умови його майбутнього благополучного та гармонійного розвитку.

Для реалізації цієї умови необхідно окреслити компоненти середовища, що впливають на

емоційну атмосферу дошкільного навчального закладу.

Дослідники виділяють такі компоненти освітнього середовища ЗДО:

- емоційно-підтримуючий компонент середовища – передбачає професійну установку вихователів на створення емоційно-розвивального середовища в групі дошкільного навчального закладу;

- емоційно-налаштовуючий компонент середовища, що виражається у зовнішній обстановці, що передбачає, наприклад, рішення кольору дошкільного закладу загалом і групи зокрема, зручність меблів тощо;

- емоційно-стабілізуючий компонент середовища, що виражається у здійсненні режимних моментів, що зумовлюють процес перебування дитини в групі дитячого садка;

- емоційно-активізуючий компонент середовища ЗДО, що розкривається через різноманітність зайнятості дітей – ігри, заняття, сюрпризні моменти;

- емоційно-тренувальний компонент середовища, що передбачає організацію та проведення психогімнастичних вправ, ігор, завдань тощо (Рейпольська, 2021).

Для розвитку емоційного інтелекту дошкільника вихователь має створити позитивний емоційний настрій у групі, атмосферу емоційної безпеки, спонукати у дітей спільні емоційні переживання (сум, радість, подив) в іграх, святах, на прогулянці, розвивати вміння дітей звертати увагу на міміку, жести та інтонацію дорослого. Впровадження емоційно-розвивального середовища, а також представлених ігор та вправ в освітній процес допоможе стабілізувати емоційний стан дитини. Діти починають виявляти більше емпатії, краще інтерпретують емоції однолітків та дорослих людей. Таким чином, рівень емоційного інтелекту дошкільника підвищується.

Щоб створити оптимальну емоційну атмосферу в групі вихователь має навчитися співвідносити мету та завдання своїх педагогічних дій із їхнім можливим впливом на емоційну сферу дошкільника: збудження, розслаблення, переживання тощо.

Облаштування емоційно-настроюючого компоненту навколишнього середовища враховує такі умови:

- Рішення кольору групи має бути спокійним для сприйняття, але не одноманітним. Обов'язково потрібно дбати про естетику навколишнього оточення – в спальнях, у роздягальні, їдальні тощо.

- Музичний фон у групі створює відповідна музика – не лише звичні дитячі пісеньки, а й класичні твори, народна музика.

Дбаючи про те, щоб кожна дитина відчувала себе комфортно в атмосфері дитячого садка, вихователь обмірковує організацію життя дитини: чи зручно користуватися шафкою для роздягання, чи не занадто тугий кран в умивальній, чи різноманітні іграшки тощо. Важливо пам'ятати, що придбання у групу устаткування, сприяє оптимізації емоційно-чуттєвого розвитку, а інша точка зору на вже наявні інтер'єр та обладнання має на меті посилення емоційно-розвивальної спрямованості дошкільного виховання.

Також необхідно організувати комфортний температурний режим, зручні, відповідні віковим особливостям меблі, наявність спеціально організованих зон. Так педагогічне завдання забезпечення емоційної релаксації, зняття емоційної напруги вирішується у зоні рухової активності дітей, куточку «Пісок-вода», куточку художньої діяльності. «Куточок настрою», «Куточок усамітнення» – все це сприяє комфортній життєдіяльності дитини на ЗДО.

«Куточок настрою» створюється з метою розвитку уваги дітей до емоційних станів інших людей та його власним, поглиблення розуміння дітьми причин виникнення емоцій. У «Куточку настрою» діти можуть познайомитися з різними емоційними ситуаціями та способами вираження емоцій за допомогою розгляду наочного матеріалу (ілюстрації, дидактичні картки, картинки та фотографії з зображеннями дорослих та дітей у різних емоційних станах), також тут діти можуть створити малюнки під назвами «Мої страшилки», «Наші посмішки», позбутися від гніву («Склянка для крику»), розіграти ситуації з однолітками зі свого життєвого досвіду за допомогою настільного чи пальчикового театру.

Здійснюючи завдання спонукання дитини до емоційного відгуку на ігрові заняття, щоб залучити дитину до участі в спільній грі, педагог може використовувати кілька ігрових рухових модулів, ігрові «житлові кімнати», центр розвивальних ігор тощо.

Таким чином, емоційно-настроююче середовище викликає у малюка різноманітні емоції, сприяє зняттю емоційної напруги. Але не менш важливим є умова, що середовище надає дитині відчуття стабільності та безпеки.

Певним гарантом задоволення потреби безпеки є для дитини-дошкільника наявність відповідних режимних моментів.

Режим дня – це певна тривалість та чергування різних видів діяльності (заняття, години сну, відпочинок, регулярне та калорійне харчування, виконання правил особистої гігієни). Повсякденне виконання умов доцільної організації режиму дня сприятиме доброму самопочуттю дітей. Це підтримує на високому

рівні функціональний стан нервової системи дитини, що позитивно впливає на процес зростання та загальний розвиток дошкільника.

При цьому повторюваність має підтримуватись формою: наявність режимних моментів – харчування, сон, прогулянки, заняття, – але за змістом вони мають відрізнятись один від одного. Ступінь цих відмінностей залежатиме від інтенсивності подій, що відбуваються навкруги, а також від емоційного стану вихованців: якщо переважає збудженість, необхідно провести більш спокійні заняття, що мають знизити емоційне напруження.

Проте режим може зробити перебування дитини в закладі схожим на рутину, тоді може порушитись одна з важливих умов емоційності розвивального середовища – різноманітність.

З урахуванням часу, що проводить дитина в дошкільному закладі, вочевидь, переживання радості, виклик позитивних емоцій має стати одним із домінуючих напрямків в організації освітнього процесу в ЗДО.

Крім того, створюючи емоційно-розвивальне середовище в групі, педагог має усвідомлювати різнобічність цієї роботи і в якості визначальної умови своєї діяльності в цьому напрямку орієнтувати на організацію в просторі ЗДО усіх компонентів середовища.

Кожен ступінь розвитку дитини як індивіда та особистості має бути прожитий повноцінно, без невинуватих прискорень. Так закладається ґрунтовний базис для наступного ступеня розвитку. У дошкільному періоді саме емоційна складова є домінуючою і визначальною. Ухвалення цього факту допомагає більш оптимально та цілеспрямовано конструювати середовище дитячого дошкільного закладу.

Четверта умова впливає з розуміння того, що часті емоційні переживання та їх виявлення неминуче призводять до розвитку відповідних характеристик особистості дошкільника. Наприклад, якщо дитині в сім'ї часто доводиться відчувати страх через небезпеку фізичного покарання або психологічного тиску з боку батьків, то її тривожність і лякливість перетворюються на характеристику її особистості.

На це звертав увагу В. Сухомлинський, який підкреслював, що «в роки дитинства кожна людина потребує уваги і ласки. Якщо дитина виростає в атмосфері безсердечності, вона стає байдужою до добра і краси. Школа не може повною мірою замінити сім'ю і особливо матір, але якщо дитина не відчуває вдома ласки і сердечності, турботи, ми – вихователі – повинні бути особливо уважними до неї» (Сухомлинський, 1976, с. 7).

Вихователі та психологи дитячого садка мають знати вікові особливості емоційного світу

дитини дошкільного віку на кожному етапі її розвитку та інформувати про це батьків. Ідеться про розробку та реалізацію такого проекту, як «Розвиток емоційної сфери дітей дошкільного віку: співпраця вихователя з батьками», підготовку консультацій «Емоційна сфера дошкільника: що треба знати дорослому?» тощо.

І педагоги, і батьки мають розуміти, що ставлення до дитини, яка виражає свої емоції тим чи іншим способом, має бути доброзичливим. Необхідно уважно ставитися до дитини, яка через певні причини перебуває у нестабільному емоційному стані.

Співпрацюючи з батьками, вихователь цікавиться: становищем дитини у сім'ї; ставленням до неї близьких людей; взаємовідносинами, притаманними дорослим даної сім'ї; переважним настроєм спілкування членів сім'ї один з одним; змістом спілкування дитини з дорослими. Вихователь тактовно звертає увагу батьків на фізичні недоліки дітей, які можуть ускладнити спілкування з однолітками та призвести до розвитку відокремленої поведінки; велику увагу приділяє особливостям психологічного розвитку дітей та їх емоційним індивідуальним особливостям.

Враховуючи існуючу залежність одностороннього типу спілкування дитини з однолітками від ціннісних орієнтацій батьків, вихователь має звернути їхню увагу на значимість взаємодії дитини з однолітками, тому що нездатність дитини контактувати з однолітками призводить до нерозвиненості у неї емоційно-моральних основ соціальної поведінки.

Вихователю необхідно викликати та підтримати чуйне емоційне ставлення батьків до дитини, пробудити інтерес до її внутрішнього світу, підкреслити її переваги, важливість душевної теплоти та змістовного спілкування з нею. Працюючи з сім'єю, вихователь пропонує батькам пізнати все про свою дитину, всебічно її розвивати, цілеспрямовано та систематично виховувати її емоції та почуття.

Серед значущих принципів організації батьківсько-дитячих відносин виокремлюємо наступні:

- активізація форм емоційного й тілесного контакту дорослого та дитини;
- активізація й розширення форм спільної діяльності дітей та батьків;
- усвідомлення дорослим необхідності безумовного прийняття дитини;
- реальна, повна залученість батьків у ігрову взаємодію з дітьми;
- усвідомлення дорослими значимості гри в розвитку дошкільника.

У спілкуванні та взаємодії з дітьми радимо дотримуватися правила «РПВ»:

1. Розуміти – вміти бачити дитину «зсередини», дивитися на світ одночасно з двох боків – свого власного та дитячого, розгледіти спонукальні мотиви, що рухають дитиною.

2. Прийняти – безумовно позитивно ставитись до дитини та її індивідуальності незалежно від того, чи радує вона вас в цей час.

3. Визнати – мова про право дитини на розв'язання тієї чи іншої проблеми. Дитина має відчувати, що вибір за нею.

Дотримання означеного правила забезпечує узгоджене функціонування розвитку емоційної сфери та інтелектуального розвитку дитини, що в свою чергу дозволяє забезпечити психологічний комфорт дитини в ЗДО й створити підґрунтя для розвитку емоційного інтелекту дошкільника та формування гармонійно розвиненої особистості.

Висновки. Отже для створення міцних засад для розвитку в дітей високого рівня емоційного інтелекту педагог має проводити щоденну кропітку роботу, спрямовану на розвиток співпереживання, розуміння емоцій оточуючих, стійкої емпатії. Для цього слід задіяти весь свій арсенал знань, досвід, використовувати кожен вільну хвилину в індивідуальному спілкуванні з дитиною, і при цьому перш за все пробуджувати її емоції, почуття, її переживання. Кожен педагог у своїй роботі з дитиною дотримується свого власного стилю, своїх методів та їх комбінацій, що видаються найбільш ефективними та дієвими, однак для більш ефективного розвитку емоційного інтелекту дошкільника педагогам можна рекомендувати застосовувати спеціальні форми роботи в умовах виховного середовища.

Список використаних джерел

- Бачинська, Н. (2018) Стратегія поведінки педагога. URL: https://studopedia.ru/19_52510_strategiya-povedinki-pedagoga.html.
- Волік, Н. (2021). Авторське право на твір. Свідоцтво № 108997. Київ: Український інститут інтелектуальної власності.
- Волік, Н. (2020). Рекомендації педагогам щодо проведення роботи з розвитку емоційного інтелекту старшого дошкільника. IV International scientific conference: *Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration*. Conference Proceedings, October 23 th, 9-12, Leipzig: Baitija Publishing.

References

- Bachynska, N. (2018). The teacher's behavior strategy. Retrieved from: https://studopedia.ru/19_52510_strategiya-povedinki-pedagoga.html. [in Ukrainian]
- Volik, N. (2021). Copyright of the work. Certificate No. 108997. Kyiv: Ukrainian Institute of Intellectual Property. [in Ukrainian]
- Volik, N. (2020). *Recommendations for teachers on the development of emotional intelligence of older preschoolers*. IV International scientific conference: *Modern educational space: the transformation of national models in terms of integration*. Conference Proceedings. Leipzig: Baitija Publishing. [in Ukrainian]

- Дерев'янюк, С. (2016). Теоретико-методологічні аспекти цілеспрямованого розвитку емоційного інтелекту. *Теорія і практика сучасної психології*, 1, 12-15.
- Косенко, Ю. (2014). *Основи педагогічної майстерності вихователя*. (2-ге вид., доп.). Маріуполь: Новий світ. 360 с.
- Лобач, О. (1998). В. О. Сухомлинський про систему емоціонального виховання школярів. *Теорія і практика сучасного естетичного виховання у контексті педагогічної спадщини Василя Сухомлинського: Зб. наук. праць*. Полтава: ПДП ім. В.Г. Короленка; Астраea. С. 34 – 38.
- Олійник, О. (2013). Особливості емоційного розвитку та умови формування емоційної культури дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованих ігор. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*, 47, 167 – 173.
- Піроженко, Т. (2014). *Сучасні діти – відображення цінностей дорослого світу: методичні рекомендації*. Кіровоград: Імекс-ЛТД. 120 с.
- Піроженко, Т., Хартман, О., Палієнко, К. & Павленко, М. (2016). *Методичний посібник до парціальної програми з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей віком від 4 до 6–7 років «Вчимося жити разом»*. Київ: Алатон.
- Рейпольська, О. (2021). *Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування: навч.-метод. посібник*. Кропивницький: Імекс-ЛТД. 223 с.
- Сухомлинський, В. (1976). *Вибрані твори*. (Т. 1). Київ: Рад. школа. 654 с.
- Скрипченко, О., Долинська, Л. & Огороднійчук, З. (2001). *Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. 2-ге вид.*, Київ, Каравела. 176 с.
- Трофаїла, Н. (2016). Готовність майбутніх вихователів до емоційного розвитку дітей дошкільного віку як умова ефективної професійної діяльності. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*, 71 (1), 155-158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_71%281%29__32.
- Derevyanko, S. (2016). Theoretical and methodological aspects of purposeful development of emotional intelligence. *Theory and practice of modern psychology*, 1, 12-15. [in Ukrainian]
- Kosenko, Yu. (2014). *The basics of the teacher's pedagogical skills*. (2nd ed., supplement). Mariupol: New World. [in Ukrainian]
- Lobach, O. (1998). V.O. Sukhomlynsky about the system of emotional education of schoolchildren. *The theory and practice of modern aesthetic education in the context of Vasyl Sukhomlynskyi's pedagogical heritage: Collection of science works* (pp. 34-38). Poltava: PDPI named after V.G. Queen; Astraea. [in Ukrainian]
- Oliynyk, O. (2013). Peculiarities of emotional development and conditions of formation of emotional culture of older preschool children by means of theatrical games. *Psychological and pedagogical problems of the rural school*, 47, 167-173. [in Ukrainian]
- Pirozhenko, T. (Ed.) (2014). *Modern children - a reflection of the values of the adult world: methodical recommendations*. Kirovohrad: Imex-LTD. [in Ukrainian]
- Pirozhenko, T., Hartman, O., Palienko, K. & Pavlenko, M. (2016). *Methodical guide to the partial program for the development of social skills of effective interaction of children aged 4 to 6-7 years "Learning to live together"*. Kyiv: Alaton. [in Ukrainian]
- Reipolska, O. (Ed.) (2021) *Educational environment of preschool education institution: design technologies: teaching method. manual*. Kropyvnytskyi: Imex-LTD. [in Ukrainian]
- Sukhomlynskyi, V. (1976). *Selected works*. (Volume 1). Kyiv: Rad. school. [in Ukrainian]
- Skrypchenko O., Dolynska L. & Ogorodniychuk Z. (2001). *Age and pedagogical psychology: Education manual*, 2 nd ed., Kyiv, Caravela. [in Ukrainian]
- Trofaïla, N. (2016). The readiness of future educators for the emotional development of preschool children as a condition for effective professional activity. Collection of scientific works of Kherson State University. *Pedagogical Sciences*, 71 (1), 155-158. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_71%281%29__32 [in Ukrainian]

Відомості про автора:**Волік Наталія Миколаївна**

natalia_volik@mdpu.org.ua

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
Наукове Містечко, вулиця, 59, Запоріжжя,
Запорізька обл., 69000, Україна

doi: 10.33842/22195203-2023-29-162-169

Матеріал надійшов до редакції 20. 10. 2022 р.
Прийнято до друку 30. 10. 2022 р.

Information about the author:**Volik Nataliya Mykolaivna**

natalia_volik@mdpu.org.ua

Bohdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University
Scientific Town, Street 59, Zaporizhzhia,
Zaporizhzhia region, 69000, Ukraine

doi: 10.33842/22195203-2023-29-162-169

Received at the editorial office 20. 10. 2022.
Accepted for publishing 30. 10. 2022.